

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GRAMMATIKKATEGORIYALARINING STILISTIK TAHLILI

Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika va ijtimoy gumanitar fanlar fakulteti
Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi 3-kurs 5.23-guruh talabasi
Allaberdiyeva Aziza Baxtiyor qizi
Ilmiy rahbar: Allayev Zafar Mengboyivich
zafarallayev598@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi grammatik kategoriyalarning stilistik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamon, mayl, nisbat, son, shaxs va kelishik kabi grammatik kategoriyalarning turli nutq uslublarida qo'llanishi hamda ularning matnning ekspressivligi va ta'sirchanligini ta'minlashdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, grammatik vositalarning badiiy, ilmiy, publitsistik va so'zlashuv uslublarida namoyon bo'lish xususiyatlari misollar orqali ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar. *grammatik kategoriya, stilistika, qiyosiy tilshunoslik, ingliz tili, o'zbek tili, zamon, mayl, nisbat, ekspressivlik, uslub.*

Abstract. This article is devoted to the comparative stylistic analysis of grammatical categories in the English and Uzbek languages. The research examines the stylistic functions of grammatical categories such as tense, mood, voice, person, number, and case, as well as their role in creating expressiveness, emotional coloring, and communicative effectiveness in speech and writing. Special attention is paid to the use of grammatical means in different functional styles, including literary, scientific, journalistic, and conversational discourse. The study also highlights the similarities and differences between English as an analytical language and Uzbek as an agglutinative language.

Keywords. *grammatical category, stylistics, comparative linguistics, English language, Uzbek language, tense, mood, voice, expressiveness, functional style.*

Til insoniyatning eng muhim aloqa vositasi hisoblanadi. Har bir tilning o'ziga xos grammatik tizimi mavjud bo'lib, bu tizim fikrni aniq va ravon ifodalashga xizmat qiladi. Grammatik kategoriyalar tilning muhim tarkibiy qismi sifatida nutq mazmunini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Ular nafaqat grammatik ma'no ifodalaydi, balki nutqqa uslubiy rang-baranglik ham bag'ishlaydi.

Stilistika til birliklarining turli kommunikativ vaziyatlarda qo'llanish xususiyatlarini o'rganadi. Grammatik kategoriyalarning stilistik tahlili esa ularning matn yaratishdagi, emotsional ta'sir ko'rsatishdagi va muallif maqsadini ifodalashdagi rolini ochib beradi. Ingliz va o'zbek tillari turli tipologik guruhlariga mansub bo'lishiga qaramay, ularda grammatik vositalarning stilistik imkoniyatlari juda boy hisoblanadi.

Grammatik kategoriya deb umumiy grammatik ma'noga ega bo'lgan va ma'lum grammatik shakllar orqali ifodalanadigan birliklar tizimiga aytiladi. Har bir tilning grammatik tizimi o'ziga xos bo'lsa-da, ko'plab kategoriyalar umumiy xususiyatlarga ega. Ingliz tilida zamon, son, nisbat, mayl va shaxs kategoriyalari muhim o'rin tutadi. O'zbek tilida esa zamon, mayl, nisbat, kelishik va egalik kategoriyalari keng rivojlangan. Ushbu kategoriyalar nutqda ma'lum stilistik vazifalarni bajaradi va matnning ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamon kategoriyasining stilistik xususiyatlari. Zamon kategoriyasi har ikki tilda ham eng faol grammatik vositalardan biri hisoblanadi. Zamon shakllari voqea-hodisalarning vaqt bilan bog'liqligini ifodalash bilan birga, matnning uslubiy xususiyatlarini ham belgilaydi. Ingliz tilida tarixiy hozirgi zamon (Historical Present) usuli keng qo'llanadi. Masalan, *In 1945, the war ends and a new era begins.* Bu misolda *Present Simple* shakli o'tmish voqealarni tasvirlash uchun ishlatilgan. Natijada voqea yanada jonli va ta'sirchan ko'rinadi. O'zbek tilida ham xuddi shunday holat kuzatiladi: *Amir Temur jang maydoniga kiradi va lashkariga murojaat qiladi.* Bu yerda hozirgi zamon shakli tarixiy voqeani jonlantirish vazifasini bajarmoqda. Badiiy adabiyotda zamon shakllarining almashinuvi voqealar rivojini yanada qiziqarli va dinamik tasvirlash imkonini beradi. Mayl kategoriyasining stilistik ahamiyati

Mayl kategoriyasi soʻzlovchining voqelikka boʻlgan munosabatini ifodalaydi. Buyruq, istak, shart va maqsad maʼnolari nutqning ekspressivligini oshiradi. Ingliz tilida: *Never lose hope!* Oʻzbek tilida: *Hech qachon umidingizni yoʻqotmang!* Bunday gaplar tinglovchiga ruhiy taʼsir koʻrsatish, uni harakatga undash maqsadida ishlatiladi. Publitsistik uslubda buyruq-istak mayli keng qoʻllanadi. Reklama matnlari, siyosiy chiqishlar va ommaviy murojaatlarda ushbu maylning stilistik imkoniyatlari yaqqol namoyon boʻladi.

Nisbat kategoriyasining stilistik vazifalari. Nisbat kategoriyasi harakatning bajaruvchisi va obyekt oʻrtasidagi munosabatni ifodalaydi. Ingliz tilida passiv nisbat rasmiy va ilmiy uslublarda juda faol qoʻllanadi: *The experiment was conducted under laboratory conditions.* Bu yerda eʼtibor tajribani bajargan shaxsga emas, balki jarayonning oʻziga qaratilgan. Oʻzbek tilida: *Tajriba laboratoriya sharoitida oʻtkazildi.* Majhul nisbat ilmiy uslubda obyektivlik va xolislikni taʼminlaydi. Shu sababli ilmiy maqolalar va rasmiy hujjatlarda faol qoʻllanadi.

Son va shaxs kategoriyalarining uslubiy imkoniyatlari. Shaxs kategoriyasi matnning kommunikativ yoʻnalishini belgilaydi. Ayniqsa, birinchi shaxs va koʻplik shakllari publitsistik uslubda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan: *We must protect nature for future generations.* Biz kelajak avlod uchun tabiatni asrashimiz kerak.

Bu shakllar muallif va oʻquvchi oʻrtasida yaqinlik hissini uygʻotadi. Son kategoriyasi ham stilistik vosita sifatida xizmat qiladi. Koʻplik shakllari umumlashtirish va keng qamrovli maʼno yaratishda qoʻllanadi.

Kelishik kategoriyasining stilistik xususiyatlari. Kelishik kategoriyasi oʻzbek tilining muhim grammatik vositalaridan biridir. U gapdagi soʻzlarning sintaktik munosabatlarini ifodalaydi. Masalan: *Vatan uchun xizmat qilish har bir insonning burchidir.* Joʻnalish va chiqish kelishiklari badiiy matnda obrazlilikni kuchaytiradi, ilmiy matnda esa fikrning aniqligini taʼminlaydi. Ingliz tilida kelishik tizimi cheklangan boʻlsa-da, predloglar orqali oʻxshash maʼnolar ifodalanadi.

Ingliz va o'zbek tillarining qiyosiy tahlili. Ingliz tili analitik til hisoblanadi. Grammatik ma'nolar asosan yordamchi so'zlar va qat'iy so'z tartibi orqali ifodalanadi. O'zbek tili esa agglutinatív til bo'lib, grammatik ma'nolar ko'plab qo'shimchalar yordamida ifodalanadi. Masalan: English: *I will go*. Uzbek: *Men boraman*. Ingliz tilida kelasi zamon yordamchi fe'l orqali ifodalansa, o'zbek tilida fe'lga qo'shimcha qo'shish orqali ifodalanadi. Shunga qaramay, har ikki tilda grammatik kategoriyalar nutqning stilistik boyligini ta'minlaydi va kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi grammatik kategoriyalar nafaqat grammatik ma'no ifodalovchi vositalar, balki muhim stilistik birliklar ham hisoblanadi. Zamon, mayl, nisbat, son, shaxs va kelishik kategoriyalari turli uslublarda ekspressivlik, aniqlik va ta'sirchanlikni ta'minlaydi. Har ikki tilning grammatik tizimi turlicha bo'lishiga qaramay, ularning stilistik imkoniyatlari juda kengdir. Grammatik vositalardan o'rinli foydalanish nutqning samaradorligini oshiradi va kommunikativ maqsadga erishishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA INTERNET RESURLAR

1. Galperin I.R. Stylistics. Moscow: Higher School Publishing House, 2018.
2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2019.
3. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London, 2015.
4. Abdurahmonov G'. Hozirgi o'zbek adabiy tili grammatikasi. Toshkent, 2018.
5. Mahmudov N. O'zbek tili stilistikasi. Toshkent, 2020.
6. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi asoslari. Toshkent, 2019.
7. Mirtojiyev M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent, 2017.
8. Yule G. The Study of Language. Cambridge University Press, 2020.